

A MAGYAR NEMZ. MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK HIRLAPOSZTÁLYA.

KERESZTY ISTVÁNTÓL.

Az időszaki sajtó a műveltségnek biztos fokmérője. A míg nem volt lap Magyarországon: addig a műveltség is csak boldog kiváltságosak birtoka volt. Széchenyi kora, szellemi életünk általános fölpezsdülésének ideje, időszaki sajtónkat is hatalmasan föllendítette; hirlapirodalmunk mai, eddig ismeretlen gazdagsága pedig híven visszatükrözi kultúránk széles és intenzív voltát.

Ez is azok közé a nagyon egyszerű igazságok közé tartozik, a melyeket nem lehet elégszer ismételni, mert anyja sok egyéb igazságnak — annak is, hogy az időszaki sajtó termékeit mint becses, de legalább is érdekes emlékeket meg kell őrizni a holnap, sőt még inkább a messzi jövő számára.

Nagyon sokáig szokott tartani, míg egy-egy ember, s még tovább, míg egy egész nemzedék megérzi és tudatába fölveszi a legegyszerűbb igazságokat. A legtöbb ember, mihelyt felhasználta valamit a pillanatnyi szükség kielégítésére: nem törődik többé eszközével, hanem gondtalanul tovább megy célja felé. A hirlapolyvasás ma már édes mindnyájunk kiirthatatlan szüksége; de ha elolvastuk a lapot: leteesszük s többé nem gondolunk vele. A tegnapi hírlapot ma nem méltatjuk figyelemre, még akkor sem, ha közleményei szokatlanul fontosak: mert ezek átmentek tudatunkba, emlékezetünk megőrzi tartalmukat. De az előrelátásnak az a kötelessége, hogy az emlékezetnél hívebb, biztosabb, tartósabb őrről gondoskodjék: akár a mi számunkra, a kiknek emlékezete, retrospektív tudata veszendő, akár a későbbi idők számára, a melyeknek tudatába sem jutott mindaz az ismeret, a melyet mi napról-napra játszva szereztünk meg.

Ki mit szeret: azzal foglalkozik; arra ügyel, annak szolgál. A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából megjelenő nagy

vállalatnak, a Magyar Irók Névtárának páratlan munkásságú szerzője, id. *Szinnyei József* már gyermekkora óta foglalkozott a hazai írókra vonatkozó adatok, róluk szóló hírlapok, folyóiratok és könyvek gyűjtésével. Ő jutott nálunk először arra az igazságra, hogy a hírlapok becese nem múló, s hatásuk, fontosságuk miatt a messze jövőben is hozzáférhetőkké kell azokat tenni. Akadtak ugyan hírlapgyűjtőink rajta kívül is, de azok úgyszólván monománia rabjai voltak; Szinnyei volt az első és sokáig az egyetlen, a ki nem engedte szenvedélyét kicsinyes, önző megszokássá fajulni, hanem helyes belátással és felebaráti szeretettel a maga mértékét mindenki másra reáalkalmazta és cikkeket írt egy eszmének érdekében: hogy összes hazai hírlapjaink egybegyűjtve, mindenki számára mindenkorra hozzáférhetőkké legyenek.

A nagy közönséget, a tömeget, de az intéző hatalmakat is, nem szokta minden először kimondott gondolat a megvalósításra készen találni. Szinnyeinek is külön meg kellett küzdenie minden talpalatnyi földért, a hol eszméjének polgárjogot szerezzen. Szellemi életünk egyik leggazdagabb letéteményesénél, a Vasárnapi Ujság hasábjain, 1862-ben cikksorozatban ismertette a régi magyar hírlapirodalmat; majd áttért az újabb évtizedekre; végre évről-évre bibliografiai pontossággal s magánembertől alig várható teljességben adta a jelenkori magyar hírlapírás leírását. Hogy mekkora fáradsággal és utánajárással — azzal ki gondolt volna? Pedig ezerszer többet tett: a tudományos érdekű, szóval az ismertető cikkeket úgyszólván *valamennyi* lapból kijegyezte: címüket, a szerző nevét, a közlő hírlap évfolyamát és számát; ezt az óriási anyagot szigorúan szakok szerint rendezte s a nyolcz roppant kötetre való tömeget közhasználatra szánta. Hála érte a Magyar Tudományos Akadémiának, hogy Szinnyei megbecsülhetetlen repertóriumából a történeti, valamint a természettudományi s matematikai vonatkozású anyag három kötetét kiadta: sokszorosán lekötelezné az olvasó- és az íróvilágot, ha a többi köteteket is hozzáférhetővé tenné a közönség számára. Ez a két mű újjal mutatott rá, hogy milyen dús és kiaknázatlan kincsesbánya a magyar hírlapirodalom. Ezek a repertóriumok (sajnos: csak 1873-ig, illetőleg 1880-ig terjednek) érlelték meg azt a közmeggyőződést, hogy annak a kincsesbányának kiaknázhatóvá kell válnia.

A mi kultúránk, szerencsére — ha ugyan szerencsének nevezhetjük! — nem olyan régi, hogy a gyűjtésben hírlapirodalmunk kezdetéig ne lehetett volna visszamenni. Az első igazi, magyar nyelvű hírlap (mert Rákóczynak hírlapszámba menő tábori tudósításai, mint a régi pozsonyi lapok is: Bél Mátyásé, meg az újabb Ephemerides, latinok voltak): a Rát Mátyás indította Magyar Hirmondó (Pozsony, 1780—86.), a Szacs vay Sándor kezdette Magyar Kurir (Bécs, 1787—1834.), a Két Magyar Merkurius (Szabó Mártoné, Pesten, 1788—89. és Pántzél Dánielé, Bécsben, 1793—98.), a Görög Demeter és Kerekes Sámuel-féle Hadi És Más Nevezetes Történetek (Bécs, 1789—91.) és folytatásuk a Magyar Hirmondó (Bécs, 1792—1803.), annál inkább a Kultsár István-féle Hazai S Külföldi Tudósítások, Nemzeti Ujság (Pest, 1806—47.), -- mindez sokfelé megvolt, így a Széchenyi Ferencz gróf alapította Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában is. Ez a könyvtár egyébiránt az 1848. évi XVIII. törvényczikk értelmében valamennyi hazai sajtótermékből, tehát a hírlapokból is, egy-egy példányra tartott igényt. A törvény, sajnos, inkább csak irott malaszt volt; a ki be is küldte a nyomdájából kikerülő hírlapot vagy folyóiratot, az sem törődött a törvény ama kikötésével, hogy a példány hiánytalan legyen és be legyen kötve. Voltak nyomtatók, a kik más könyvtárnak küldözték sajtótermékeiket állandóan; mások ismét egy közvetítő hatóságot terheltek meg, de a hatóság vagy nem ért reá, vagy az őt nem illető kérdésben tájékozva sem volt és a küldeményt nem továbbította a múzeumba, hol egyébiránt oly csekély személyzet volt az egész országból özönlő anyag kezelésével megbízva, hogy a be nem érkezett sajtótermékek kipuhatolása s bekövetelése keresztülvihetetlen volt.

1877-ben szabadságharczunk korának hírlapirodalmát ismertette Szinnyei a Magyar Könyv-Szemlében. Ez a rendkívül érdekes fejezet viszhangot keltett az egész hazában: ezóta már vidéki lapokban is találkozunk egy nagyszabású hírlapgyűjtemény sürgetésével. A hírlapírók különben legjobban érezték (s érzik ma is) ennek a szükségét; mennyi régibb esemény, mennyi fölmerült kérdés vagy nézet jött volna nekik kapóra, ha nem lett volna eltemetve a régibb, megsemmisült évfolyamokban! Mikor már kezükben volt is a három nagy kötet Szinnyei-repertórium: megtudták belőlük, hogy hol és mi szolgálna segítségükre, de nem tud-

ták, hol találják meg a keresett hirlapokat. Hirlapi cikkek és hirlapírók s tudósok baráti köre serkentették tette az akkori vallás- és közoktatásügyi minisztert, Trefort Ágostont, a ki erre először is jelentést kért a Magyar Nemzeti Múzeum hirlapjai felől.

A Majláth Béla könyvtári őr által 1884 nyarán készített jelentés elmondta, hogy a könyvtárban felhalmozott hirlapkészlet három osztályba van sorozva: a bekötött és 925 czim alatt betűrendben felállított 5312 kötetnyi tömegbe, továbbá 456 czim alatt 636 bekötésre váró kötetre, végre az 1848/49-iki szabadságharcz alatt megjelent 82 czim alatt 96 kötetre menő hirlapokra, melyek kiváló történeti érdekük miatt elkülönítve a többiektől őriztettek; ez összesen 1184-féle hirlapnak 6044 kötetét teszi. Ez a jelentés a miniszter által az évi június 30-ára egybehívott értekezletnek kétségtelenül imponált; közvetlenebb hatású volt a jelentés néhány további tétele: az ezernyi ezer hirlap közül csak az 1848—49. évi folyamok vannak szekrénybe zárva, a többiek kövel kirakott és nem is kettős ablakkal ellátott folyosón, festetlen deszka-állványon, a papír színét kiszívó napnak és pornak vannak kitéve; pedig az összes nyilvános könyvtárak közt a múzeumé levén leggazdagabb: a budapesti egyetemi könyvtárból s a Magyar Tud. Akadémia könyvtárából is ide kellene bekebelezni, itt egyesíteni egy nagy gyűjteménnyé az összes hazai hirlapokat. A jelentés az ekként létesítendő hirlaptár szervezéséről mindjárt tervezetet is nyújtott, melyben az egyesítés révén tekintélyessé nőtt hirlaptárt a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának alosztályaként kívánta szervezni, élén egy könyvtári segédőrrel. Ennek feladatátúl, a főfelügyelet vezetése mellett, a hirlaptár törzskönyvének (reper-tóriumának) vezetését, az anyagszaporulat lajstromozását, az olvasók és a használt kötetek statisztikájának elkészítését jelölte meg. A segédőr oldalán a tervezet egy írnok alkalmazását hozta javaslatba, ki a törzskönyv alapján czédulakatalógus írásával, a felfedezett hiányok reklamálásával s általában a folyóúgyekkel foglalkozzék, míg két, kizárólag a hirlaposztályhoz tartozó szolgál közül az egyik az olvasók rendelkezésére állna, s a másik a naponta százával érkező lapok osztályozásával, bekötésre előkészítésével s elhelyezésével töltené be feladatát.

A miniszter a tőle megszokott, tiszteletreméltó buzgalommal és lelkesedéssel állt e szép és új eszme szolgálatába; maga elnökölt

az értekezleten, mely a hazai hírlapok tárának felállítását elhatározta. A legfőbb határozat, hogy t. i. »a képviselőház elé törvény terjesztendő, mely a hírlapok kiadóinak pénzbírság büntetés terhe alatt meghagyja, a hírlapoknak a könyvtár számára leendő beküldését« — ez a leglényegesebb pont, fájdalom, még ma sem teljesült; de az említett értekezlet többi határozatait a miniszter rendelkezése azonnal érvényre emelte.

E határozatok eredménye a következő volt:

A hírlaptár a Magyar Nemzeti Múzeum országos Széchenyi-könyvtára mellett, külön gyűjtemény gyanánt kezelve, felállított.

A költségek fedezéséről a vallás- és közoktatásügyi miniszterium az állami költségvetésben, a Magyar Nemzeti Múzeum költségvetésének keretén belül gondoskodott.

A budapesti egyetemi könyvtár, a M. Tud. Akadémia s a Nemzeti Casino könyvtárai hírlappéldányaikat az immár országossá tett múzeumi hírlaptár számára átengedték.

Az új hírlaptár szervezésével és felállításával a kezdeményező id. Szinnyei József, akkor még az egyetemi könyvtár első öre, bízott meg; feladatául az összes hazai hírlapok egybegyűjtése lőn kitéve.

Ez az utolsó pont emberfeletti feladatot rótt a hírlaptár vezetőjének vállaira. Szinnyei, a munka és kötelesség akadályt nem ismerő embere, megtette, ami embertől telhetik: a lapok útján buzdította a közönséget a régi lappéldányok beküldésére; beutazta az ország minden nevezetesebb városát és személyesen beszélte rá a könyvnyomtatókat és kiadókat a példányok pontos küldésére s figyelmeztette a hatóságokat az idézett törvényezikk betartásának ellenőrzésére. Hadd jegyezzem meg, hogy a nagy fáradságnak kevés eredménye lett, mint a hogyan mostanság is reklamálásaink nagyobb fele hiábavaló.

Szinnyei 1884 júliusában kezdte meg működését a múzeum könyvtárában. Volt két napidijasa, de a kívánt két szolga helyett csak egy, pedig már az első évben 1070 olvasót kellett kiszolgálni; a súlyos, ivrétű kötetek elhelyezése egyaránt hárult a bibliografus személyzetre és a szolgára. Szoros betűrendben számról számra átnézni először a magyar lapok évfolyamait, könyvalakú repertóriumot és czédulakatalogust írni, ez volt első dolgunk. A német nyelvéükből is néhány betűvel elkészültünk, mikor az

1887/88-iki év folyamán Szinnyei, a ki eladdig kénytelen volt erőit kétfelé osztani, az egyetemi könyvtárból végkép áthelyeztetett a múzeumi könyvtárhoz a hirlaposztály öréül; e sorok írója pedig végleges tisztviselőül neveztetett ki. E tekintetben tehát elég tétett a javaslat követelményeinek, de a másik napidijasi állást a könyvtár igazgatósága 1890-ben beszüntette, illetőleg az azt betöltő egyént a könyvtári osztályhoz osztotta be; és így azóta a a hirlaposztály mindössze 3 tagból álló személyzettel kénytelen feladatának évről-évre növekvő terhével megküzdeni.

E kis személyzet működéséről a következőkben adunk számot:

Megindult a *betűrendes hirlapjegyzék* (repertórium, *könyv-alakban*); a magyar lapokat tartalmazó könyv az 1780 óta megjelent összes hirlapokat felsorolja. Hogy ez a repertórikus jegyzék mennyire tökéletes: azt az is bizonyítja, hogy tizenegy év óta csak 28 olyan magyar lap címére akadtunk, a mely e jegyzékben nem volt benn eredetileg. Szinnyei itt mintegy 2100 hirlapot sorol fel, de ezeknek 22%-a, szám szerint 451 lap, teljességgel hiányzik s csak névről ismerjük. Talán sikerülne néhányának legalább egy pár példányát még megmenteni, ha a nagy közönséggel e 451 lap-címet megismertetnők. E jegyzékkel azonban idő és kellő munkakerő hiányában csak 1886-ig haladhattunk. Azóta évenként megújuló czédulakatalogussal, mint a melynek kezelése a legczélszerűbb, segítettünk magunkon; erről mégis szükség volt könyvalakú, áttekinthető jegyzéket készíteni: ez már 1888-nál lezáródik, nem volt rá mód, hogy tovább folytassuk. Ezóta évről-évre egy-egy új betűrendes könyvet használunk jegyzékül, azzal a czélszerű ujitással, hogy az esetleges hiányokat, reklamálásuk idejét (és ügyirat-számozását) s az erre küldött választ is odajegyezzük. A jegyzékrendszerek e különböző volta egyszerűen lehetetlenné teszi azt, hogy hirlapjaink összes létszámát megállapíthassuk; pl. a Budapesti Közlöny csak *egy* lap marad, ha kilencz jegyzékben is fordul elő: de hogyan lehessen ezt az egy lapot is, de a többi 800 tételt is, folyton kilencz kötetben ellenőrizni, nehogy kétszer találjuk venni, vagy egyszer kihagyni? s még a szoros betűsört sem tarthatjuk meg, hiszen a lapot beérkezéskor azonnal jegyzékbe kell venni. A külföldi könyvtárak közül kevésnek van külön a hirlapokról szóló betűrendes jegyzékük: a bécsi egyetemi könyvtár, a

kölni városi, a heidlbergi egyetemi (ezé nyomtatott!) mindenesetre a többségnek is, de nekünk is, jó példa gyanánt szolgálhat.

Nem-magyar nyelvű lapjaink közül csak a németekről van betűrendes jegyzékkönyvünk. 1890-ig terjed, de néhány, még eddig át nem nézett hirlap nincs fölvéve.

Czédulakatalogust, a bécsi udvari vagy a nürnbergi német nemzeti múzeum könyvtár példájára,¹ mi is tudunk felmutatni, de az is csak 1886-ig terjed. 1892 óta megkíséreltük — nem folytatását, mert erről munkaerő hiányában le kellett mondanunk,² hanem csak lerakni az új, a meginduló lapok számára a czédulakatalogus alapjait — nem többet. A német lapok nagy része még szintén nincs czédulázva; nem is szólva a többi idegennyelvűekről.

Ugyancsak az 1886. évvel záródik le a hirlapok *megjelenése helyének*, a városoknak czédulakatalógusa. Ilyent a külföldön csak a német nürnbergi nemz. múzeumban találtam; másutt kevésbbé czélszerű a városok szerinti jegyzék: az aacheni hirlapmúzeumban és Karlsruhéban könyvalakban vezetik, Münchenben még ezen felül évenként megújítják, a mi az áttekintést nagyon megnehezíti. A legtöbb német városban a hely szerinti jegyzék fölösleges, mert csakis a helyi lapokat gyűjtik, míg nálunk a főváros az országnak csakugyan szive, ide tolul az egész hirlapirodalom vérkeringése. Mind-egyik városunk czéduláján (voltaképen ivén), betűrendben és esetleges hiányakkal s a szerkesztő és a nyomtató nevével részletezve, soroltuk fel szoros betűrendben az 1886-ig itt-ott megjelent összes lapokat. A Budapesten megjelenő lapokat a *nyomtató czégek* betűsoros czédulajegyzékébe írjuk.

A hirlapok külön *bekötési naplóját* már úgy vettük át az elkülönzésre el sem készült könyvtártól; 1885 márcziustól 1895 júliusig 4959 kötést készítettünk.³ Régibb köteteink közt sok egysze-

¹ Másutt nem találtam a hirlapok külön csoportosított czédulajegyzékét.

² A magas miniszterium megbizásából 13 német város könyvtárait volt szerencsém a mult hónapokban szemügyre venni; láttam gyönyörű épületeket és czélszerű berendezéseket, láttam a mienknél pontosabb, de másfelől sokkal hiányosabb jegyzékeket is; hallottam panaszokat a hely szűke felől — de *sehol* az erők elégtelensége felől. Példának tanulságos.

³ Nem beszélek évfolyamokról, mert pl. a Pesti Napló oly terjedelmes, hogy az 1894. évi folyamot hat jókora kötetre kellett elosztanunk, míg viszont

rűen papirburkolattal van ellátva; de a legnagyobb tömeg egyszerű, sötét felvászón, piros papírbetéten aranybetűs címfelirattal. A németországi gyűjtemények takarékosabbak: rendszeren beérik fehér paizskán fekete betűkkel. Ugy hiszem: czélszerűbb és természetesebb jegyzékrendszer a mienk, (hogy t. i. minden bekötni való lapcsoportot külön alkalommal, új betűrendben vezetünk a naplóba,) a müncheni rendszernél, mely egyetlen nagy könyvet osztott fel betűkre, úgy, hogy az egyszerre kötni adott lapokat más-más betűben, egymástól 20—30 levél távolságban kell összekeresni.

1889 óta van *növedék-naplónk*: a köteles példányok évi első száma s az ajándékol kapott vagy vásárlott lapok számára. Ebből volt megállapítható, hogy 1895-ben 813 hirlap érkezett be

1894 óta ennek is, az évi (és nem szorosán belülosor) repertóriumnak is mintegy tartalomjegyzékeül szolgál egy *ideiglenes, évi czédulakatalógus*, mely utalásképen úgy a növedék-napló, mint a repertórium sorszámaival meg van jelölve.

Évről-évre megújuló statisztikai számadataink számára 1889 óta egy szűkszavú, *munkanapló* nevű rovatos könyvünk van.¹

Ugyancsak 1889 óta *kölcsönzési naplót* vezetünk azokról a kivételes esetekről, mikor egy-egy tekintélyes intézet (minő az Országos Képtár, vagy az országgyűlési képviselőház könyvtára), vagy egy-egy országos nevű férfiú (például Jókai) hirlapgyűjteményünk egy-két darabját rövid használatra kikölcsönzi. Ezek az esetek azonban merőben kivételek, mert, ha valamit csupán ritka volta már becsessé tesz: akkor a hirlap a legbecsessebb, mert rendszeren csakhamar végkép elkallódik. Hiszen még a megszűnő lapok feloszló szerkesztőségében őrzött (rendszeren hiánytalan és bekötött) példányoknak is nyoma vesz. A nálunk őrzött lapszámok legtöbbje immár unikum.

A *szerkesztők* felől is van czédulakatalógusunk; ilyen még

a kereskedő ifjak egyesületének Körlevele hat év alatt (1888—93.) egyetlen szerény kötetre való anyag lett.

¹ Ebből írom ki azt az adatot, hogy 1894 októberben, tehát egyetlen hónap alatt, 205 olvasó 663 hirlap-kötetet használt, az 1894/5-iki könyvtári évben pedig összesen 1383 olvasó 3763 ujságkötetet. A 19 német könyvtár közt, a melyeket meglátogattam, egynek sincs semmiféle, hirlapjaira vonatkozó statisztikai adata. Ott az ilyes adatok különben is nagyon csekély számokra szorítkozva, jelentéktelenek volnának.

csak a nürnbergi német múzeumban említettek nekem. Sajnos, csak 1883-ig bezárólag tudtuk vezetni; pedig sokszor jó hasznát vehették olvasóink.

Érdeemesnek tartom fölemlíteni, hogy az évről-évre több, szaporodó *alkalmi lapokat* (eddig 77 magyar és 8 német nyelvűt bírnak) együtt tartjuk s felőlük külön betűrendes jegyzéket vezetünk, azonfölül t. i., hogy a rendes módon beírjuk a többi lapok katalógusaiba. Koronázási jubileum, kiállítások, országos testületek kongresszusai, a jótékonyság ünnepei ép úgy magukkal hozzák a tarka, gyakran merőben tréfás alkalmi hírlapokat (vagy legalább külön kiadásokat), mint egy-egy ezüstitakodalmom, hushagyó kedd vagy valamely hírlap tizezredik előfizetőjének jelentkezése. A rendes hírlapok külön kiadásait, a rendkívüli számokat azonban nem vesszük jegyzékbe, s egyszerűen belekötöttjük az évfolyam rendes számai közé.

Eddigi működésünk eredményével így nagyjában beszámoltam; kiegészítésül a folyó munkákat s a jövőben szükségelt vagy kívánatos teendőket kell felsorolnom.

Mindenekelőtt számon tartjuk a napjában százával beérkező lappéldányokat. De ez csak 1889 óta történik ilyen aprólékos figyelemmel; az előbbi évekről meg tudjuk mondani, hogy például 1886-ban, a múzeum igazgatóságához terjesztett évi jelentés szerint, 630 kötettel gyarapodott gyűjteményünk s összesen 8789 évfolyamból állt; 1887-ben 426 magyar és 130 nem-magyar hírlap érkezett be s 30 olyan lap felől volt tudomásunk, a melyet a törvénykötelezte nyomtatók (gondatlanságból vagy makacsságból) elmulasztottak beküldeni. A munkaanyagunk nagymérvű szaporodását bizonyító részletes számadatok talán nem érdektelenek:

1888/1889-ben	¹ beérkezett	591 lap,	=	27,622 szám.
1889/1890-ben	»	668 »	=	41,929 »
1890/1891-ben	»	659 »	=	62,463 »
1891/1892-ben	»	733 »	=	48,190 »
1892/1893-ban	»	778 »	=	51,264 »
1893/1894-ben	»	909 »	=	54,627 »
1894/1895-ben	»	950 »	=	55,856 »

¹ Könyvtári évünk tudvalevőleg szeptember 1-én kezdődik s a következő évi augusztus 31-én záródik.

Ez adatokba az esetleg ajándékozott vagy vásárolt évfolyamok számai is bele vannak értve; így pl. az 1890/91. évi rengeteg összegben csak az ajándékul kapott 10-féle hirlap számai 19,773-ra rúgnak. A hirlapok folytonos szaporodása azonban szemmel látható; évente átlag 90 új lap keletkezik és csaknem ugyanannyi (jórészt épen az ujszülöttek közül) meg is szűnik; de kezelés, nyilvántartás, a megszűnés kinyomozása sat. mindkét sorsú lapokról egyaránt szükséges; a végeredmény tehát az, hogy munkánk tetemesen súlyosodik.

Ismétlem: a bécsi és németországi könyvtárakban sehol sem találtam statisztikai adatokra. Egyedül a bécsi udvari könyvtárnak van létszám kimutatása; e szerint ott 997 ivrét, 1600 negyedré, és 1243 nyolczadrét nagyságú lapot őriznek. Sehol egyebütt nem foglalkoznak a számok beérkezett példányainak számítgatásával, hanem egyenesen a lényegesebb munkákra térnek át.

Mi az összeszámlálás alkalmával szemeljük ki az esetleges új lapokat, hogy a növedéknaplóba, az évi betűsoros jegyzékönyvbe, azután a bibliografiai leírásra való czédulakatalógusba, végre pedig a nyomtatás helyét jelölő czédulakatalógusba írjuk. Az utóbbi eljárásokat akkor is követjük, ha észrevesszük, hogy valamely lap a címét vagy nyomtatóját változtatta.

Az összeszámláláson átesett példányokat a szolgáló egyenként ráfekteti az illető lap eddig beérkezett s még be nem kötött számainak halmazára. Nürnbergben a múzeumi könyvtárban ilyenkor nemesak a szoros számsor szerint összerakják, hanem azonnal egyenként a jegyzékbe is írják a beérkező számokat s így az első pillanatban észreveszik, ha valamely szám véletlenül nem érkezett be. Könnyű ezt ott keresztülvinni: a hirlapok száma elenyészően csekély a mi készletünkhöz képest. Nálunk ilyen módon az érkező számoknak még egy harmadát sem lehetne rendbe rakni és nyilván tartani, s a hiányon azonnal segíteni reklamá-lás útján.

Kénytelenek vagyunk a dolognak könnyebb végét megfogni: az utólagos átvizsgálás gyorsabb módjához folyamodni; a terjedelmesebb napilapokat negyedévenként, a kevésbé terjedelmese- ket, valamint a sürűbben használt vagy becsesebb hetilapokat félévenként, a többi összes anyagot az év végén egyszerre szedjük

rendbe s ekkor az esetleges hiányokat is reklamáljuk. Elvben legalább így áll. De a mi roppant anyagunk és csekély személyzetünk aránytalansága megboszulja magát: mialatt az egyik negyed- vagy félévi anyagot átvizsgáljuk s a reklamálásokat megírjuk és részletesen elkönyveljük: közben számos egyéb, pillanatnyi ugyan, de halasztást nem tűrő teendő meg-megszakít munkánkban úgy, hogy azt a negyedév végére el sem bírjuk végezni.

A hátralék, legalább egyelőre, megmarad hátraléknak, s hozzáfogunk az újabb, de sürgető munkához, mert a negyedévenként bekötendő napilapokat a leggyakrabban használja a közönség; a könyv- s illetőleg a hirlaptár létjoga pedig épen a hozzáférhetőségben, a közönség részéről való felhasználásban gyökerezik. A kevésbé fontosnak ily mellőzése aztán, vagyis a munkahátralék, következetesen ismétlődik és halmozódik negyedévenként.

A bekötni való évi vagy negyedévi folyamokat megszámozva, jegyzékbe foglaljuk, ezt két példányban is elkészítjük; a könyvkötő műhelyéből készen hazaérkező köteteket, teljes voltukat, ellenőrizzük s azután illető betűrendjük szerint felállítjuk.

Folyamatban van a számaik csekély volta miatt be nem kötött lapok betűrendes csoportokba gyűjtése és ezeknek a bekötött lapoktól elkülönítve elhelyezése.

Hadd említem föl az olvasók kiszolgálását és felvilágosítását, a mi nem látszik bár munkának, mégis sokkal több időt vesz igénybe, semhogy ne tekintenők számottevő akadálnak egybő hivatalos teendőink végzésében.

Gyakori eset az is, hogy antiquár-katalogust böngészünk végig abban a reményben, hogy hirlapgyűjteményünk egyik-másik hiányát vásárlás révén kipótolhatjuk. Ha a jegyzékben csakugyan leltünk olyan hirlapra, a melyre szükségünk van: megtekintés végett meghozatjuk, átvizsgáljuk — s ez a fáradság néha fölöslegesnek bizonyul, t. i. az évfolyam néha oly hiányos, hogy megvásárlásával a hirlaptár nem nyerne. Ha az antiquár példánya megfelelő igényeinknek: a növedéknaplóba igtatjuk, a könyvalakú repertoriumba vezetjük, a cím és a megjelenési hely szerinti cédulakatalogusokba írjuk. Ép így járunk el az ajándéku beérkező lapok körül is.

A budapesti nyomtató cégek egy része egy vagy több heti tömegbe gyűjtve, küldi a hirlapokat egyenest a múzeumnak, nagy

része pedig a főpolgármesteri hivatalnak, mely a körülbelül 300 számot tartalmazó tekintélyes hirlapesomagokat havonta szokta hozzánk szállítani. Mind a két esetben kötelességünk e laptömegeket az oda mellékelt jegyzékkel összehasonlítani s az átvételt nyugtatni.

Végül mind e munkákról naplót vezetünk.

A jövő teendőinek körvonalai már az eddig elmondottakból is tisztán kivehetők. A hátralék lebonyolítása, a hiányok betöltése és a meglevő munkálatok továbbfejlesztése minden téren — ez a lényeg. A legelső teendő azonban nem magára a hirlaptárra hárul, hanem a *törvényhozásra*, mely elmulasztotta az 1848. évi XVIII. t.-cz. záradékául bünhődéssel sujtani azokat a nyomtatókat, illetőleg kiadókat, a kik nem küldik be sajtótermékeiket a Magyar Nemzeti Múzeumnak. Mindenekelőtt a beküldés módozatait s a mulasztók elleni eljárást volna szükséges megállapítani. A nm. vallás- és közoktatásügyi miniszterium már évek óta szándékozik e hiányon egy rendszeresen kidolgozott törvényjavaslat benyújtásával segíteni; mindaddig, a míg ez meg nem történik, az ország egyetlen hirlaptára a *legelemibb föltételt*: a teljességet, sőt, ki tudja hány évre, a teljességre való kilátást is nélkülözni kénytelen.

A mostani viszonyok közt pedig reklamálásaink sikere is problematikus. A legutóbbi könyvtári évben 2768 hiányzó hirlapszámot reklamáltunk, s ezek közül csak 1022 jött meg. Ennek egyrészt oka az is, hogy reklamáló leveleink viteldíjmentességét egyik-másik postahivatal — így a temesvári több ízben is — nem veszi tudomásul, a czímzett nyomtató pedig, semhogy a bélyegdíj kétszeresét fizesse birságul: inkább felbontatlanul visszaküldeti levelünket s nem vesz tudomást a tartalmáról. Ezt a bajt, az említett javaslatok kapcsán, szintén az országgyűlés van hivatva orvosolni.

A többi teendő voltaképen magát a hirlaptár munkásait illeti — de a kivitel módjának, eszközeinek megadását ismét egyedül a törvényhozástól várhatjuk. Elősoroltam ugyanis mind-egyik munkakörünknel, hogy a hiányok és hátralékok kizárólag a munkaerő, a személyzet elégtelenségére vezethetők vissza. Ezen kell csak segíteni — s akkor ki lesz elégitve minden szükséglet, betöltve minden munkakör.

Meg kell teremteni a latin, az oláh, az olasz, a francia, a tót,

a bolgár (bunyevác), horvát, szerb, ruthén és zsidó nyelvű hirlapoknak először betürendes repertóriumát, azután czím szerint rendezett, végül pedig nyomtatásuk helye szerint betűsorba szedett czédula-katalogusukat.

Meg kell teremteni és a nyelvek elkülönítésével rendezni a nem-magyar lapok szerkesztőinek czédula-katalogusát.

Meg kell teremteni a lapok szakrepertóriumát. Van ilyen a bécsi udvari könyvtárban is; szüksége minálunk is gyakran mutatkozik; a szellemi életnek, de az ipari tevékenységnek is számos ágát szolgáló közlönyök ugyanis a legkülönfélébb czímek alatt jelennek meg.

Kívánatos volna a hazai hirlapok oly időrendi jegyzéke, mely egy pillantásra tájékoztat nyújt a felől, hogy bizonyos évben mely politikai, mely tanügyi stb. lapok léteztek.

Ez időrendi szakjegyzék kapcsán meg kell teremteni a legrégibb idők óta a legújabbig terjedő statisztikai kimutatást a felől, hogy melyik esztendőben hány magyar, hány német stb. nyelvű hirlap élt a magyar hazában. Ennek a jelentőségét, úgy hiszem, nem szükséges fejtegetnem.

Ki kell egészíteni, azaz minden évben legalább az előtte való évig terjedő pontos adatokkal kell ellátni az összes könyv-alakú és czédula-katalogusokat, úgy a lapczím, mint a nyomtatás helye vagy éve s a szerkesztő neve szerint rendezett jegyzékeket.

Végül — s ezt azért hagytam utóljára, mert ez csak a *helyviszonyok gyökeres megváltoztatása* idején lesz keresztülvihető — a hirlapok felállítását kell megújítani: a bécsi udvari és egyetemi könyvtárak mintájára a hirlapköteteket többféle nagyságban osztályozva, folyó számmal ellátni, s természetesen ezt a számozást az összes repertóriumokba és czédulakatalogusokra is át kell vezetni. Ha ez meglesz: akkor a példás rendtartásnak az a koronája sem fog többé hiányozni, hogy, a legtöbb németországi könyvtár példás eljárása szerint, minden beérkező lapszámot rögtön jegyzékbe vegyünk s pontosan a maga helyére illesszünk.

Hanem »a helyviszonyok gyökeres megváltoztatása« — nagy és végzetes szó; s hogy mikor mondják ki az intéző hatalmak? azt annál kevésbé lehet tudni, mert az öt évvel ezelőtt történt első változtatás óta először épen most rendeltetett el a múzeumi könyvtárnak s ezzel a hirlaptár helyiségének kibővítése, mintegy

5000 frtnyi költséggel. A nemzeti múzeum könyvtárának ugyanis eredetileg három zárt folyosója volt s ezek közül a két belsőt foglalták el a hirlapok disztelen, kezdetleges állványai; az 1889/90. évben, miután a legbelső folyosó-ágot padozattal ellátva, teremmé alakították a levéltár számára: a középső is teljes átalakításon ment keresztül, s azóta ez az erkélyes, két lépcsővel ellátott új terem szolgál a hirlapok raktárául. Évek óta panaszozzuk a hely szűkét, s most valahára az első folyosót is a hosszú fal mentén futó, ajtóval elzárható, erkélyes szekrényekkel szerelik fel. Azonban hirlapanyagunk rohamos szaporodása miatt a kibővített helyiség mintegy hat év múlva szűk lesz, pedig a múzeum nagy épületében nincs több olyan helyiség, a minek adaptálásával segíthetnénk magunkon.

Igaz, hogy tudtommal csak a kölni városi könyvtárban, a mely most épül, van a hirlapoknak külön terem szánva; másutt mindenütt csak a könyvek közé állítva találtam a nagy folio évfolyamokat is. De a sokban jó példával elől járó müncheni királyi könyvtár *öt külön nagy termet* tart fenn csupán a hirlapok számára, holott a bajor királyságnak távolról sincs annyi lapja mint a mienknek.

Bajunk az is, hogy ott mentünk müncheni példa után, a hol nem kellett volna: a régi, nehézkes, léczeken nyugvó s rendesen megmozdíthatatlan polczokhoz onnan vettük a mintát. Stuttgart Augsburg, Frankfurt újabb berendezése a léczeket nem ismeri: két végük helyén egy-egy laposfejű kalapált vasszeget tol be, s ez meg is tartja a polczot, azonfelül könnyen följebb vagy lejjebb illeszthető. Strassburg imént elkészült fényes könyvtárában s a polczokat egyetlen kéznyomással tetszés szerinti magasságra vagy mélyre tolhatni a karsú vasoszlopok közt; mennyi helyet lehet azzal is nyerni! Ugyanitt, valamint a bécsi egyetemi könyvtárban a mi oldalt végig futó keskeny erkélyünk helyett nyolcz alacsony, kényelmes emeletet látunk, a mi roppant tértnyerességet jelent. Frankfurtban az életveszélyes létrát az pótolja, hogy az ember vízszintes vasrúdra állhat s fönn egy-egy fogantyún jobban megfogózkodhatik, mint a mi hirlaptárunk törekeny öntöttvas léczein. Az emeletek- és erkélyekről a legtöbb külföldi könyvtárban felhúzógép útján (a melyet pl. Strassburgban villamos erő hajt) szállítják a nagyobb köteteket. Mindezeket a külföldi tanulságokat

minálunk is szükséges újításoknak tartom, a helyviszonyok említett gyökeres megváltoztatása alkalmára.

Ez a gyökeres megváltoztatás nem jelent kevesebbet, mint egy új épületet — akár csupán a hirlaptár számára, akár, de akkor valóban nagyszabású csarnokot, a nemzeti múzeum egész könyvtára számára. Még az utóbbi esetben is nagyon sok helyet kell a hrapoknak szánni, mert ha a messzi jövőben is: de bizonyos, hogy a hirlapirodalom együttes anyaga el fogja érni a könyvirodalom termékeinek mennyiségét.

A míg ez értelemben a személyzeti és a helyviszonyok meg nem változnak: addig csak hirlaptárunk gazdagságával és jó szándékainkkal dicsekedhetünk el a külföld előtt, nem egyszersmind tényleges, mintaszerű rendtartással.

BIBLIOGRAFIAI APRÓSÁGOK.

VARJU ELEMÉRTŐL.

I.

Egy ismeretlen budai könyvtáros 1476-ból.

Az 1476-ben Velenczében, Fr. de Hailbronn és Nicolaus de Frankfordiánál nyomtatott bibliának (Hain 3054.) az egyetemi könyvtárban levő példánya egy eddig ismeretlen budai könyvtáros emlékét őrizte meg számunkra. Ugyanis az első tiszta oldalon, a biblia tartalmát felsoroló jegyzetek alatt, szép, XV. századi, góth irással ez van följegyezve:

*Hanc Bibliam Fr. Augusting de Zagrabia ord' p̄di3 emit Bude
Anno Dni: 1476.*

Első nyomtatónk, Hess András 1473-ban működött Budán. Utánna 1529-ig nincs hazánkban nyomda, de a könyvkereskedés és a kiadói üzlet nagy virágzásnak örvend. Legrégibb könyvtárosunk gyanánt Feger Tibold szerepelt, kinek első kiadványa az 1484-ben megjelent esztergomi breviárium. A fennebbi jegyzet alapján azonban kétségtelenül állíthatjuk, hogy már Feger előtt, 1476-ban volt Budán könyvtáros, aki az ország szellemi szükségleteiről gondoskodott.